

Faludi Péter:

Pak Csong-Hi gazdasági programja – a modernizáció gazdaságpolitikája Dél-Koreában

A Koreai Köztársaság alig 25-30 év alatt elmaradott, félféudális - gyarmati, háború sújtotta országból számos területen a világ vezető gazdasági – ipari hatalmainak sorába emelkedett. Sikereit meggyőzően demonstrálta az 1988. évi szöuli Olimpiai Játékok, majd az 1993-as tedzsoni világkiállítás megrendezése. Eredményei, a világgazdaságba integrálódása nem kis mértékben járultak hozzá az 1997-1998 évi pénzügyi válság leküzdéséhez is, egyben a globalizációs folyamatokba történő bekapcsolódásához. A felemelkedésben meghatározó szerepet játszott Pak Csong-Hi tábornok, akinek 1961 és 1979 között tartó keménykezű uralma lehetővé tette a modernizáló diktatúra működését. Autokrata személyisége miatt megítélése napjainkban is vitákat vált ki a Koreai Köztársaságban, bár mindinkább elismerik az ország gazdasági átalakításában, nemzetközi politikai és gazdasági integrációjában játszott pozitív szerepét. Figyelemre méltó, hogy az utóbbi években Kim Dzsong-ir észak-koreai vezető is több ízben pozitívan nyilatkozott róla, s fogadta leányát, aki a legutóbbi elnökválasztásokon jelöltként indult

A felszabadulás után, az 1945-1948. évi ismert fejlemények (megszállás, kettészakítottság) következtében Korea eladdig egységes gazdasági élete, infrastruktúrája, piaca kettészakadt. Az energetikai bázis, a villamos erőművek szinte teljes egésze, a nehézipar kb. kétharmada Északon maradt (amely 1947-ben – Dél tartozására hivatkozva – beszüntette Dél áramellátását). 1945-1953 között több millió ember menekült Északról Délre, ezzel is tovább élezve ott a társadalmi-gazdasági feszültségeket. Dél-Korea változatlanul elmaradott agrárország maradt, számottevő gépesítés, kemizáció nélkül, holott a lakosság közel 80 százaléka ekkor még a mezőgazdaságból élt. A tartós politikai ingatagság szétzilálta az adminisztratív és a gazdasági infrastruktúrát, továbbra is általános volt a korrupció.¹

* Korea szakos történész-orientalista, az ELTE Belső-ázsiai Tanszék előadója, a BGTF tb. docense. Több, mint ötven éve foglalkozik Korea történetével, számos tanulmánya, cikke jelent meg hazai és nemzetközi (dél-koreai, amerikai, tajvani stb.) folyóiratokban, a KNDK-ról könyvet publikált. A szöuli National History Compilation Committee külső tagja. Főbb kutatási területei: Korea helyzete a 19-20. század fordulóján, a japán annexió előestéjén, valamint a KNDK 1945-től napjainkig, a "koreai kérdés" fejleményei.

¹ Faludi Péter: Korea története II. 1945-1995. Budapest, 1996., Külkereskedelmi Főiskola, p. 31.

Az 1950-1953-as háborút követő hét-nyolc évben történtek részleges erőfeszítések a gazdaság helyreállítására, így pénzreformra, felemás földreformra került sor. Dél-Korea azonban vajmi keveset tudott elérni saját erejéből. Ez részint a megfelelő tőke, a műszaki és szakmunkásgárda nemlétének, valamint a krónikus energia- és nyersanyaghiánynak volt köszönhető, részint annak, hogy a legfelsőbb vezetés sem fordított kellő figyelmet a gazdasági kérdésekre. Az importengedélyek, a hitelnyújtás, a volt japán tulajdon privatizációja, az amerikai segélyszállítmányok elosztása az elnököt és liberális párti környezetét erősítették, általánosak voltak a visszaélések. A kaotikus belpolitikai, társadalmi viszonyok távolról sem kedveztek a külföldi tőkebefektetéseknek, az átfogó és hatékony segélyprogramok megvalósításának. A háború utáni helyreállítási műveleteket így is több mint 70 százalékban külföldi, alapvetően amerikai segélyekből fedezték. Az ENSZ (UNCRA) kb. 150 millió amerikai dollárt irányzott elő hosszú távú programok kidolgozására. Az Egyesült Államok és Dél-Korea 1954-ben gazdasági együttműködési megállapodást kötött s gazdasági bizottságot állított fel (későbbi nevén International Cooperation Administration – ICA), melynek feladata a segélyelosztás koordinálása volt. Így az Egyesült Államok 1960-ig kb. 1,8 milliárd dollár támogatást folyósított a Koreai Köztársaságnak, gazdasága helyreállítására és fejlesztésére élelmiszereket, műtrágyát és nyersanyagokat szállítva. Az ugyanezen idő alatt nyújtott katonai segélyek összegét 1,2 milliárd dollárra becsülik.²

A dél-koreai gazdaság azonban az 1960-as évek elejére továbbra is alulfejlett, válságos maradt. 1960-ban például az egy főre jutó GNP 82 USA dollár volt, az export értéke alig érte el a 41 millió dollárt. Az igen magas, 24-26 százalékos munkanélküliséghez közel 3 százalékos évi átlagos népszaporulat járult (a lakosság lélekszáma már elérte a 25 milliót). Az inflációt sem sikerült megfékezni (a hivatalos árfolyam szerint egy US\$ 1953-ban 300, 1960-ban 500 hvant ért). 1960 áprilisa után, az addigi vezetés bukását követően a rövidéletű Második Köztársaság kormánya hozzákezdett ugyan egy gazdaságfejlesztési terv kidolgozásához, de ez az 1961. május 16-i katonai puccs következtében elvetélt (egyes elemei később beépültek a junta gazdasági programjába).

Érthető, hogy az ötvenes évek második felében Dél-Koreában egyre nőtt a társadalmi elégedetlenség, főleg a városi lakosság körében (a lakosság 30 %-a már városokban élt). A városi elit, főleg Szöulban 12 évi politikai diktatúra, terror és választási komédia után kezdte elveszíteni türelmét. Az elégedetlenség különösen az egyetemi és főiskolai diákság körében nőtt, mely vezető szerepet játszott az 1960-ban áprilisában megbukott Li Szin-Man-rendszer

² Az USA segélyekről lásd bővebben: David I. Steinberg: The Republic of Korea - Economic Transformation

elleni megmozdulásokban. Az 1960 márciusi „elnökválasztásokat” követő áprilisi véres megmozdulások végül is lemondásra és távozásra kényszerítették a 85 éves diktátort. A népfelkelés győzelmet aratott ugyan, de az így létrejött átmeneti kormány nem volt képes megoldani az ország kaotikus gazdasági és társadalmi-politikai problémáit s 1961 tavaszára elvesztette maradék támogatottságát is. Május 16-án egy vértelen katonai puccs néhány óra alatt véget vetett a kabinet „uralmának”.³

Hatalomváltás és a modernizáció Dél-Koreában

A katonai puccs előzményeinek megértéséhez tartozik, hogy Dél-Koreában az ország kettéosztottsága, az 1950-1953-as háború miatt a hadsereg megkülönböztetett szerepet élvezett. A hagyományos politikai frakcióharcok azonban a tisztikart is megosztották. A „törésvonal” a még a japán időkben végzett s a vezető tisztségeket betöltő rangidős „öreg”, valamint a felszabadulás után (részben Amerikában is) végzett „fiatalok” („ifjú törökök”) között húzóódott. Az „öreg” között eluralkodott a korrupció, kézben tartották az amerikai hadisegélyek elosztását s nem utolsó sorban az előléptetéseket. A májusi katonai puccsot lényegében a Katonai Akadémia 1949-ben végzett 8. osztálya hajtotta végre, szellemi atyja *Kim Dzsong-Phil* alezredes (1926) volt, akit 1961 februárjában hadseregreform-javaslatáért lefokoztak és elmozdítottak. A puccs gyakorlati vezetője rokona, *Pak Csong-Hi* vezérőrnagy volt (1917-1979).

Pak Csong-Hi elnök fiatal korában iskolai tanító volt, majd még a felszabadulás előtt japán katonai iskolát végzett Koreában és Japánban, majd tisztként szolgált Mandzsuriában. 1945 után belépett a megalakuló dél-koreai hadseregbe, de mivel részt vett a fiatal tisztek forradalmi mozgalmában, halálra ítélték. Kegyelmet kapott (bátyját a kommunista mozgalomban való részvételéért az amerikai katonai hatóságok kivégezték), sőt, visszavették a hadseregbe és amerikai, illetve dél-koreai katonai iskolákban tanulhatott tovább. A koreai háború alatt (1950-1953) gyorsan emelkedett a ranglétrán, a háborút dandártábornokként fejezte be, 1961-ben már hadosztály-parancsnok volt.

1961. május 16-án a hatalmat a Katonai Forradalmi Bizottság vette át, és az egész országban rendkívüli állapotot vezetett be. A nemzetgyűlést feloszlatták, a politikai tevékenységet, a pártokat, tüntetéseket betiltották, bevezették a sajtócenzúrát (több mint 830 újságot, hírügynökséget, kiadót tiltottak be). A Bizottságot pár nap múlva a Nemzeti Újjáépítés

and Social Change, Westview Press, 1989., pp. 121-123.

³ u.o.; pp.112-113.

Legfelsőbb Tanácsa (NULT) váltotta fel, mely kizárólag katonatisztekkel állt s a törvényhozói és végrehajtó hatalmat gyakorolta. Elnöke július 2-től Pak Csong-Hi lett. A katonai hatalomátvételt követő közel két évtized alatt keménykezű diktatúrával biztosította országa gazdasági modernizációjának belső és nemzetközi politikai és gazdasági feltételeit, programját.⁴

Pak tábornok a NULT segítségével rövid idő alatt olyan szigorú tekintélyuralmi rendszert épített ki Dél-Koreában, amilyenre – sokak szerint – a japán gyarmati idők óta nem volt példa. Statáriumot vezettek be, különleges katonai bíróságokat állítottak fel az államapparátus, a hadsereg, a kormányzat és általában a politikai élet „megtisztítására” a junta által nem kívánatosnak tartott politikusoktól és korrump elemektől. Letartóztatásokkal, bírósági ítéletekkel, kényszer-lemondásokkal több ezer politikust és tisztségviselőt távolítottak el a közéletből, helyüket zömmel a katonatisztek ifjabb nemzedéke foglalta el. 1961-1963-ban, a nyílt katonai diktatúra első éveiben a minisztériumok élén katonatisztek álltak, a kormány szintű hivatalok dolgozóinak több mint 55%-a, (később egyharmaduk), a miniszterhelyettesi rangúak 39%-a korábban katonatiszt volt. A vezető katonai és „polgári” tisztségek betöltésénél Pak Dzsong-Hi elsősorban katonai akadémiai évfolyamtársaihoz volt lojális (az 1949-ben végzett 8. osztály).⁵A puritanizmus jelszavával a junta kezdetben harcot hirdetett a korrupció, a luxusfogyasztás ellen is, bezáratta a bárókat, tánctermekeket, betiltotta a prostitúciót.

1961 júniusában megszervezték a *Központi Hírszerző Irodát* (angol rövidítése KCIA), amelynek élén Kim Dzsong Phil állt. Vezetésével a szervezet alig három év alatt kiterjedt ügynöki hálózatot hozott létre otthon és külföldön, felügyelete alá vont minden más hírszerzési, elhárítási szervezetet és tevékenységet. A KCIA évtizedekre a diktatúra jelképévé vált.⁶

A NULT 1962 tavaszán Pak Csong-Hi ideiglenes köztársasági elnöknek nevezte ki. 1963-ban az elnök és tisztviselői „leszereltek”, a hatalom engedélyezte a közéletben a pártok létrehozását és a politikai tevékenységet. Az 1963. október 5-i elnökválasztáson Pak Csong-Hi a katonatisztek tömörítő Demokratikus Köztársasági Párt (DKP) „polgári” jelöltjeként győzött, majd a november 26-i nemzetgyűlési választásokon a DKP megszerezte a mandátumok több mint kétharmadát (képviselőinek többsége volt vagy aktív katonatisztekkel verbuválódott).

⁴ Uralma 1979-ig tartott, amikor az egyre erősödő társadalmi elégedetlenség megfélemezésére rendkívüli állapotot rendelt el. 1979 október 26-án a Központi Hírszerző Iroda vezetője egy vita hevében agyonlőtte.

⁵ u.ott, pp. 55-56.

⁶ u.ott

Ezzel lezárult a formális átmenet a nyílt katonai diktatúrából a „polgári” kormányzásba, Pak Csong-Hi immár „legitim” személyi diktatúrája másfél évtizedre biztosítva volt.

Az 1961. május 16-án a hatalmat megragadó katonai junta vezetői többé-kevésbé tisztában voltak azzal, hogy mind hazai legitimitásuk, mind nemzetközi elismertetésük kulcsa a gazdaságpolitika, az ország és a társadalom kivezetése a válságból - bár Korea geopolitikai, regionális stratégiai helyzete amúgy is erre kényszerítette volna őket. Elsősorban a külföld miatt fenn kellett tartaniuk – később – bizonyos látszatparlamentarizmust, ám végső soron gazdasági sikereiktől várhatták módszereik „szentesítését”, igazolását, mind odahaza, mind pedig nemzetközileg. Erre készítette őket Washington határozott nyomása is, melyet „alátámasztott”, hogy az USA segélyprogram azidőtájt a dél-koreai költségvetés több mint 50, a katonai kiadások kb. 70 százalékát fedezte.

Már a hatalomátvételt követően néhány olyan gazdasági intézkedésre került sor, amelyek egyben a junta politikai helyzetének megszilárdítását is szolgálták. Így például, már május 18-án felszabadították az állami gabonatartalékokat, hogy alacsonyban tarthassák a rizsárakat és megakadályozzák az élelmiszerspekulációt. Több más, korrupcióellenes és takarékosági intézkedésre is sor került, betiltották a luxuscikkek importját, a vagyonkimentést külföldre stb.

A kormány lényegében két alternatíva, két koncepció között választhatott. Az egyik egy befelé orientált gazdaságfejlesztés importhelyettesítési stratégiával, mely az előző évtizedet is jellemezte, s az ország évszázados izolációs hagyományaira támaszkodhatott. A második megoldás a kifelé irányuló, nyitott gazdaságfejlesztés, intenzív exporttevékenységgel, bekapcsolódással a világgazdaságba. A katonai junta ez utóbbit választotta, tekintettel elsősorban a szegényes nyersanyagforrásokra és a szűk hazai piacra, illetve arra, hogy a könnyűipar, elsősorban a textilgyártás kedvező adottságokkal rendelkezett az exportorientált gazdaságfejlesztés beindításához.⁷

Gazdaságfejlesztés, mint a legitimitáció kulcsa

A katonai kormányzat 1961 júniusában tette közzé „*Nemzeti Újjáépítési Mozgalomnak*” nevezett átfogó programját, amely számos egyéb között célul tűzte ki a gazdasági stabilizáció megteremtését, a termelés és a fogyasztás fellendítését, a gazdasági-műszaki elmaradottság felszámolását. A katonai diktatúrának – a rendkívüli állapot nyújtotta lehetőségeket is

⁷ u.ott, pp. 128-129.

felhasználva – meg kellett birkóznia a munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság súlyos problémáival, a parasztok tömeges eladósodásával, s nem utolsósorban az infláció megfékezésével. A katonai rendszernek, egyben a Koreai Köztársaságnak a fennmaradása tehát végső soron a gazdaságpolitika hatékonyságától függött.

Mindezek érdekében neves polgári gazdasági szakembereknek, valamint az Amerikai Segélyképviselő Igazgatóhelyettesének mint a kormány gazdasági főtanácsadójának részvételével kidolgozták a gazdaságfejlesztés irányelveit, és ezeket 1961 júliusában ismertették. Ez lényegében az „irányított kapitalizmus”, az államkapitalizmus vagy a „command economy” egy változata volt, s megvalósításában – különösen a hatvanas években – tevékenyen közreműködtek az amerikai International Development Agency (IDA) szakértői.

A katonai kormányzat megőrizte a szabad vállalkozás, a piacgazdálkodás rendszerét, de közvetlen vagy közvetett ellenőrzése alá vonta a kulcsiparágákat, a külkereskedelmet, a bankokat, a legfontosabb projekteket. Az elkövetkező évtizedekben maradéktalanul érvényesült az állam szabályozó, koordináló szerepe az erőforrások, a tartalékok, a gazdasági-pénzügyi eszközök mozgósításában, a külföldi segélyek, hitelek elosztásában, és az árpolitika alakításában a központilag meghatározott célkitűzések érdekében. A kormányzat mélyrehatóan és átfogóan kapcsolódott be a gazdasági folyamatok irányításába mind az állami, mind a magánszektor területén. Ezzel az állam, a politikai hatalom vált a gazdasági modernizáció, a gazdaságfejlesztés *döntő tényezőjévé* Dél-Koreában.

A katonai (majd félkatonai) diktatúra („development dictatorship”) s az azt megtestesítő személyi hatalom három évtizeden át meghatározó szerepet töltött be a gazdasági stratégia megvalósításában, a „kis tigris” felnevelésében. A katonai kormányzat, ha kellett, kemény kézzel, drasztikus eszközökkel is biztosította a gazdasági fejlődéshez szükséges társadalmi- politikai „nyugalmat”, stabilitást. Ezt a külföld, a külföldi beruházók is értékelték. Kisebb léptékű, történelmileg csupán átmeneti eredménnyel záruló, de hasonló jellegű folyamat ment végbe Északon is az „államszocializmus” létrehozásával.

A gazdaság modernizálásában, szerkezeti átalakításában ugyancsak domináns szerepet játszottak a dél-koreai pénzügyi-ipari konglomerátumok, monopóliumok, köztudott nevükön a csebolok (chaebolok) is, melyek kezdetben *családi vállalatok formájában*⁸ főként a külkereskedelemben jelentek meg. A későbbiekben a mintegy 50 csebol érdekelttségét kiterjesztette más termelési ágazatokra, s máig ellenőrzi az ipari termelés szinte valamennyi területét. Többségük napjainkban jelentős világgazdasági befolyással bír. A katonai-polgári

kormányzat nagy mértékben reájuk ruházta gazdasági programjának, konkrét célkitűzéseinek megvalósítását, és ehhez folyamatos sokoldalú támogatást nyújtott.

A csebolok rendszerint 20-50, különböző profilú vállalatot egyesítenek, s szorosan összefonódtak a kormányzattal. A dzaibatsuktól eltérően azonban nem szerezhették meg valamely bank ellenőrzési részvénycsomagját, így csak a kormány által ellenőrzött hitelintézetekre támaszkodhattak. A 80-as évektől a kormányzat fokozatosan korlátozni kezdte a cseboloknak nyújtott kedvezményeket, hogy csökkentse gazdasági befolyásukat, a kilencvenes években, főként az 1997-1998-as pénzügyi válságot követően, a Világbank nyomására, a vezető csebolokat részleges „önfeldarabolásra” is készítette.

Mind politikai, mind gazdasági programjának, célkitűzéseinek megvalósításában a katonai kormányzat kezére játszott a koreai társadalom viszonylag gyenge politizáltsága, politikai szervezetlensége. Ez megmutatkozott az időként még oly heves és tömeges megmozdulások során is (1945-1946, 1960-1961, 1964-1965, 1980-1981 stb.). Dél-Koreában mind a mai napig nem jött létre átfogó politikai tömegpárt, társadalmi-politikai vezetőerő(k), nem találunk kikezdhetetlen, karizmatikus politikai vezető személyiséget.⁹

Az erős tradicionalizmus, a konfucianus hagyományok által szentesített köteles alá- és fölérendeltségi viszonyok összhangban álltak a hatalmi struktúrával, célkitűzésekkel, megkönnyítve az új modell kialakítását. Gazdaságilag a junta támaszkodhatott a volt japán tulajdon alapján létrejött állami szektorra, amely magába foglalta az olajfinomítóktól a turizmusig a gazdaság számos területét, a közlekedést, a vasutakat, az alapvető infrastruktúrát, kommunális létesítményeket (privatizációra főként a feldolgozóiparban került sor). Ehhez járult a tömeges, olcsó, politikailag és szakmailag szervezetlen munkaerő jelenléte. Megjegyzendő, hogy az etnikum-azonosság által is erősített nemzettudat, az évezredes kollektivitás szelleme, a „természetes” hierarchikus viszonyok, önfeláldozás a közjóért, a nemzetért nagyban hozzájárult a tömegek mozgósításához, ahhoz, hogy vállalják a nehéz, rosszul fizetett munkát a jövőbeni felvirágzás reményében. (Külföldi elemzők időnként szeretik a dél-koreai modernizációt összehasonlítani a japán Meidzsi-korszakkal, a japán példával.) Mindez megkönnyítette a katonai diktatúra – neokeynesi – gazdaságpolitikájának megvalósítását.

Az amerikai bábáskodással kidolgozott gazdasági stratégia fő letéteményese, végrehajtója az 1961 júliusában létrehozott *Gazdasági Tervhivatal* (Economic Planning Board)

⁸ A csebol elnevezés a japán dzaibatsu koreai olvasata. A legismertebb ilyen vállaltok a Samsung, Hjonde, Lucky Goldstar, Deu, Hanjin, Kia, stb.

volt, amely 1962-től ötéves terveket dolgozott ki. A Tervbizottság feladata lett a makroökonómiai gazdaságfejlesztési mutatók meghatározása, a szükséges kormányzati intézkedések előkészítése; az állami jelentőségű nagy beruházások, programok megvalósítása; az állami támogatás biztosítása a magánvállalatok legfontosabb beruházásaihoz. Emellett a Tervbizottság rendelkezett az alapvető terv- és hitelpolitikai eszközökkel, szabályozta a legfontosabb árakat (pl. áram, víz, fűtési díj), meghatározta a külkereskedelmi (export, import) politika céljait, eszközeit.

Ugyancsak a Bizottság döntött a külföldi segélyek, hitelek igénybevételéről és felhasználásáról (szinte kizárólag beruházási célokra), meghatározó szerepe volt az állami költségvetés kidolgozásában és végrehajtásában, így a Gazdasági Tervbizottság mintegy a *gazdasági csúcsmínisztérium* szerepét töltötte be Dél-Koreában. Élén kezdettől fogva – sokáig egyetlen miniszterelnök-helyettesként – egy-egy neves polgári gazdasági szakember állt.¹⁰

A Tervbizottság már 1961-ben a legnagyobb titokban pénzreformot dolgozott ki (az új pénzt 1962 tavaszán Angliában nyomták), 100 régi hvant 1 új vonra váltottak át, az amerikai dollár von árfolyamát 1:130 arányban határozták meg (1995 végén 1:760 volt, jelenleg 1100 von körül van). 1962 januárjában fogadták el a már korábban bejelentett *első ötéves tervet* (1962-1966), melynek alapvető célkitűzése a gazdasági hanyatlás visszafordítása, a távlati fejlesztés megalapozása volt. Ennek érdekében a kormány a gazdasági függőség csökkentésére, az *exportfejlesztésre* törekedett. Megkülönböztetett figyelmet fordítottak az energetikai bázis, a könnyűipar, az infrastruktúra stb. fejlesztésére, a foglalkoztatottság növelésére (a munkanélküliség csökkentése 24 %-ról 15 %-ra).

A két legjelentősebb beruházás az ulszáni nagy vas- és acélmű, valamint egy műtrágyagyár volt. A terv a GNP évi átlagos 7 %-os növekedését irányozta elő. A szükséges beruházások 16 százalékát állami és magánhitelekből, 42 százalékát hazai forrásokból, 42 százalékát (1400 millió US\$) pedig külföldi, főként amerikai forrásokból kívánták fedezni. Az Egyesült Államok mellett az NSZK, Japán és részben Olaszország is nyújtott beruházási hiteleket, műszaki-technológiai segítséget. A hazai tőke mozgósítása érdekében 1962 nyarán a katonai kormányzat teljesen felszabadította a fordulat után befagyasztott betéteket, korrigálta a zárlattal, valamint a külföldi segélyekkel kapcsolatos egyes téves intézkedéseit (az illetékes tábornok is „lemondott”).¹¹

⁹ Nem véletlen a mindenkori legfőbb állami vezető személyének hivatalos kultusza, abszolutizálása. Ennek szélsőséges, párhuzamos esete Kim Ir-Szen személyi kultusza is Északon!

¹⁰ Steinberg: i.m.: p.130.

Az agrárkérdés

A hatalomátvételt követően, politikája és gazdaságpolitikája meghatározásában Pak Csong-Hi tábornok és a katonai kormányzat nem kerülhette meg az agrárkérdés kezelését, az akkor még a koreai társadalom közel 80 százalékát kitevő parasztság helyzetével kapcsolatos intézkedéseket. Érthető, hogy ez a terület mindvégig fontos szerepet játszott a kormányzat politikai és gazdasági stabilizációs törekvéseiben.

A felszabadulást követően az amerikai katonai adminisztráció kezdetben átvette a japán állami beszolgáltatási rendszert, amely már-már robbanással fenyegetett. A Koreai Köztársaság megalakulása után, 1949-1950-ben a Li-Szin Man vezette kormányzat kényszeredetten, a parasztmegmozdulások hatására felemás földreformot hajtott végre: a földbirtok nagyságát 3 hektárban maximálták, a többletet az állam megváltotta és piaci áron, ötéves részletfizetésre átadta a parasztnak. Ezzel mintegy 450 ezer hektárt juttattak 950 ezer parasztnak. A földreform azonban, a háborús pusztításokkal súlyosbítva (sorozások, öntözőrendszerek lerombolása, stb.) végeredményben a dél-koreai parasztság nagyarányú és általános eladósodásához, a mezőgazdaság válságához vezetett.

Az egykor egész Korea – és Japán! – éléstárának tekintett Dél-Koreában évi 1,5-2 millió tonna gabona (rizs) hiányzott, így az ország közel tíz éven át jelentős amerikai élelmiszersegélyre (évi 1 millió tonna), importra szorult. Igaz, a feudális nagybirtokrendszer megszűnt, bár sok helyen a földbirtokosok idejében „szétírták” földjeiket, sőt, átmenetileg a bérlet is eltűnt, az eladósodott parasztság azonban nem volt képes saját erejéből a termelés, gazdasága modernizálására, az alacsony terméshozamok növelésére. Ehhez a liszinmanista rendszer sem tudott (sem akart) segítséget nyújtani.

Az új katonai kormányzat ebben a helyzetben mindenekelőtt moratóriumot rendelt el a parasztgazdaságok adósságtörlesztésére, s államkötvényekkel átvállalta a hitelezők kifizetését. A végrehajtás nehézségei ellenére az új agrárpolitika megszabadította a parasztságot a nyomasztó uzsoraadósságtól, melynek kamatai 20 %-tól akár 100 %-ig is terjedhettek! A kormányzat az új termésig rizskölcsönt, majd mezőgazdasági bank létesítésével kedvező hiteleket is biztosított a parasztgazdaságok számára. A távlati célkitűzés a mezőgazdasági termelés fellendítése, az élelmiszer-önellátás megteremtése volt. Intézkedéseivel a katonai diktatúra drasztikus, antidemokratikus belpolitikája ellenére megteremtette tömegbázisát, Pak

¹¹ Fendler: i.m.: p.35

Csong Hi az ismétlődő „demokratikus” parlamenti és elnökválasztásokon, népszavazásokon rendszerint a vidék, a hagyományosan konzervatív parasztság szavazataival győzött.

A kormány többek között farmgazdálkodási, valamint talajjavítási programot is kezdeményezett. Ennek érdekében már 1961 júniusában segély-megállapodást írtak alá az UN Special Funddal és a FAO-val. Megkezdődött a mezőgazdaság villamosítása, a műtrágyagyártás és a mezőgazdasági gépgyártás is. A kormány továbbá szorgalmazta az ellátási, értékesítési és hitelszövetkezetek létrehozását, s rajtuk keresztül is technikát, műtrágyát és hiteleket juttatott a parasztgazdaságoknak, valamint felvásárolta termékeiket. Megjegyzendő, hogy a rizs állami felvásárlási ára évtizedeken át magasabb volt, mint kiskereskedelmi ára, és ez évente növekvő terhet jelentett a költségvetés számára (hasonló gyakorlat élt Észak-Koreában is, a rizsfelvásárlás mindkét országban állami monopólium).

Bár az intézkedésekkel sikerült a falusi lakosság és a mezőgazdaság akkori legfontosabb problémáit orvosolni, az agrárkérdés továbbra is a dél-koreai fejlődés, a modernizáció problematikus területe maradt. A nagyarányú iparosítás, beruházások nyomán a falusi lakosság, főként a parasztfiatalok milliói áramlottak a nagyvárosokba. A falvakban a hetvenes évekre már munkaerőhiány mutatkozott, míg a felgyorsult urbanizáció kiélezte az élelmiszerszükségleteket, a lakásigényeket, a szociális ellátás kérdéseit a városokban. Eközben a mezőgazdaság fejlődése messze elmaradt a kitermelő- és gyáripartól, 1962 és 1971 között aránya átlagosan évi 4 % volt, az utóbbiak 18 %-ával szemben. Mindez újabb határozott lépésre készítette a kormányzatot.

Erre a problémára keresett választ a Pak Csong Hi elnök által 1971-ben kezdeményezett „*Szemaul Undong*” – *Új falu Mozgalom*, melynek célja a mezőgazdasági termelés, egyben a falu modernizálása volt. Az állam adminisztratív, műszaki-technológiai és pénzügyi segítséget, hiteleket nyújtott olyan programokhoz, melyek előmozdították a parasztgazdaságok jövedelmezőségét, korszerűsítették a gazdálkodás színvonalát, javították a parasztság élet- és munkakörülményeit. Széleskörű gépesítési, villamosítási, csatornázási, öntözési, infrastrukturális programokra került sor. A régi szalmazsuppos vályogházakat korszerű pala- és cseréptető parasztházak váltották fel, kiemelt figyelmet fordítottak a falusi közegészségügyi és kulturális viszonyok javítására, korszerűsítésére. A parasztgazdaságok jövedelme 1970-1977 között közel hatszorosára emelkedett. A nyolcvanas években az ország rizsből ismét önellátóvá vált, a rizspalántázási és betakarítási munkák 80 százalékát már gépesítették.¹²

¹² Steinberg: i.m.: pp. 148-150.

Mindezek ellenére a mezőgazdaság fejlődése, a termelés korszerűsítése továbbra is elmaradt az ipar és más gazdasági ágazatok mögött. Az agrárszektor Dél-Koreában drágán termel, ezért a kormányzat napjainkban is csak vonakodva, a parasztság ismétlődő viharos tiltakozásai közepette enged a többek között az Egyesült Államokból érkező igénynek, és nyitja meg fokozatosan belső piacát az agrártermékek importja előtt.

A három évtizedes fejlődés eredményeként a kilencvenes évek közepén a lakosságnak már csak alig 11 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban, mintegy 2,2 millió hektáron. A gabonatermelés elérte az évi 5,7 millió tonnát, ezen belül a rizstermelés meghaladta az 5 millió tonnát. Takarmányból és néhány zöldségféléből az ország még importra szorul. Az 1993-ban hivatalba lépett Kim Jong-Szam immár polgári kormányzata folytatta a mezőgazdaság támogatásának politikáját, különböző programokat, intézkedéseket dolgozott ki az agrárszektor versenyképességének fokozására, a földbirtok korábbi 3 hektáros korlátozását például 20 hektárra változtatta.

Dél-Korea és a térség biztonsága

Bár az amerikai nukleáris védelmi ernyő, az amerikai hadsereg jelenléte megkímélte Dél-Koreát a jelentősebb honvédelmi kiadásoktól, az 1969. évi Nixon-doktrínát, majd különösen az 1972. évi amerikai – kínai normalizációt követően (shanghaji nyilatkozat) Szöul fokozott figyelmet kezdett fordítani saját katonai, hadiipari önellátása megteremtésére. 1970-ben létrehozták az Agency for Defense Development-et (ADD), mely egyben további jelentős megrendeléseket biztosított a csebolok számára, melyek vezetőikkel Pak Csong-Hi havonta rendszeresen konzultált. Nemzetvédelmi adó néven (National Defense Tax) címen 10 százalékos bevételi és forgalmi pótdót vezettek be, mely 1982-re elérte az adóbevételek 15%-át.

Az 1980-as évek közepére Dél-Korea teljesen önellátóvá vált a hagyományos fegyvergyártás terén (harckocsik, légielő, haditengerészet, lőszer, rakétagyártás), egyben a „harmadik világ” ötödik legnagyobb fegyverexportőre lett. Mindeközben Szöul folyamatosan igyekezett megszerezni Washington hozzájárulását az amerikai fegyvertechnológia átadására, vajmi kevés eredménnyel (a „csendes feszültség” egyik forrása). Elmondható, hogy a honvédelem-fejlesztési politika, a hadiipari, katonai tényező is jelentős szerepet játszott Dél-Korea gazdasági modernizációjában, egyben a csebolok megerősödésében.¹³

Steinberg: i.m.: pp. 113-115.

Az elmúlt évtizedekben a dél-koreai gazdasági modernizációban meghatározó szerepet játszott a *geopolitikai környezet* is, a korabeli nemzetközi helyzet, elsősorban az Egyesült Államok és Japán támogatása.

Az Egyesült Államok elsősorban a kedvező – helyi, regionális és globális – biztonságpolitikai viszonyokat, feltételeket biztosította. A koreai háborút követően, 1953. október 27-én Washington kölcsönös védelmi szerződést kötött Szöullal, csapatai ENSZ-zászló alatt mind a mai napig Dél-Koreában állomásoznak (kb. 35 ezer fő), emellett az országban a legutóbbi időkig taktikai nukleáris fegyverei is voltak. A jelentős amerikai katonai segély évtizedeken át mentesítette a dél-koreai költségvetést a nagyobb arányú hadikiadásoktól. A kettéosztottság szülte feszültségek közepette az amerikai – nukleáris – védelmi ernyő garantálta a Koreai Köztársaság biztonságát. Bár az amerikai érdekeltség Koreában inkább stratégiai-politikai, mintsem gazdasági volt (a Szovjetunió, Kína, a kommunizmus közelsége miatt), az Egyesült Államok, különösen a hatvanas-hetvenes években tőkével, technikával és technológiával is fokozottan támogatta az ország gazdasági fejlődését (1946-1976 között 12,6 milliárd dollár értékben nyújtott gazdasági és katonai segítséget).

Mivel ezek vissza nem térítendő segélyek voltak, Dél-Korea adósság nélkül kezdhette meg exportorientált modernizációs programját. Az amerikai beruházásokat a technológia és a szakértelem átadása kísérte, szakértőik pedig közvetlen szerepet játszottak a támogatás elosztásában, a fejlesztési tervek kidolgozásában és megvalósításában. E célból létesült, például a Korea Development Institute – KDI és a Korean Institute of Science and Technic – KIST). Washington e vonatkozásban is aktívan támogatta Pak Csong-Hit, és szükség esetén a segélypolitikát eszközként használta fel, hogy védencét „fogékonnyá” tegye gazdasági tanácsai iránt. Az USA kedvező feltételeket biztosított a dél-koreai áruk számára az amerikai piacokon (fejlődő ország státusa, vámkedvezmények, stb. a General System of Preferences – GSP szerint), s többé-kevésbé eltúrte Szöul protekcionista politikáját.

Amerikai kezdeményezésre Dél-Korea 1965-től 1973-ig bekapcsolódott a vietnami háborúba. William Porter, az USA akkori szöuli nagykövete szenátusi meghallgatásán elmondotta, hogy míg egy amerikai katona a Kincstárnak 13 ezer dollárjába kerül, addig egy Fülöp-szigeti csak 7 ezerbe, egy dél-koreai katona pedig csupán 5 ezer dollárjába. A konfliktusba való bekapcsolódás maga igen nagy jelentőségű volt a gazdasági fejlődés számára is.¹⁴ Több váltásban kb. 300 ezer katona, a dél-koreai hadsereg elitalakulatai vettek részt az indokina háborúban – felszerelésüket, szállításukat, ellátásukat, zsoldjukat Washington

¹⁴ u.ott, pp.133-135.

fedezte, egyúttal pótlólagos gazdasági és katonai segélyeket nyújtott Szöulnak, és erősítette a hadsereg modernizálását. A vietnami háborúval kapcsolatos amerikai költségvetési kiadások egy részét is Dél-Koreában realizálták, melynek vállalatai részt vettek az amerikai csapatok ellátásában, az ottani amerikai építkezéseken (szakemberekkel is). 1966-ban Dél-Korea külföldi bevételeinek már 40 százaléka származott a vietnami háborúból, a kapcsolódó amerikai térítések összege 1970-re meghaladta az egy milliárd dollárt. 1965 és 1970 között a GNP 1,5% - 4,4%-a származott a vietnami „üzletből”.

Vietnam azt jelentette a dél-koreai gazdaság számára, amit annak idején a koreai háború Japánnak. A dél-koreai óriásvállalatok (pl. a Handzsing és a Hjongde) is Vietnamban szereztek első külföldi beruházási-vállalkozási tapasztalataikat, amelyeket hamarosan, az olajrobbanást követően, az *arab országokban* mint nagyberuházók, kivitelezők hasznosítottak. Így 1974-1979-ben a tíz csebol kb. 22 milliárd dollár hasznot „vitt haza” a Közel-Keletről (csupán a Hjongde 6 milliárdot).¹⁵ A dél-koreai sorkatonák szolgálati idő-kedvezményt kaptak, ha az első év után munkát vállaltak a közel-keleti, katonai jellegű és fegyelmű koreai építőtáborokban. Kiemelt zsoldjukat, megtakarításaikat hazautalva, nemcsak az állami valutabevételeket növelték, hanem kis és közepes családi üzleteket, vállalatokat alapítva, gazdasági egzisztenciát teremtettek maguk és családjuk számára.

Japán helyét, szerepét a koreai fejlődésben meghatározta földrajzi-történelmi közelsége, a két országnak a kínai civilizáción alapuló kulturális, magatartás- és szokásbeli hasonlósága. Még a japán gyarmatosítás (1905-1945) vetette meg a közlekedés, az élelmiszer- és a textilipar, a kohászat és az energetika alapjait, ekkor épült ki a vasúthálózat is – a gyarmati Korea katonai-gazdasági stratégiai szerepet játszott a japán politikában. Ilyen előzmények után Japán bizonyos értelemben fejlődési modellül is szolgálhatott Dél-Korea számára. Ezt segítette elő az 1965. évi megállapodás a két ország kapcsolatának normalizálásáról, amelynek értelmében Japán mintegy egymilliárd dolláros jóvátételt, kártérítést fizetett.

Japán gazdasági súlya Dél-Koreában alig egy év alatt meghaladta az Egyesült Államokét (a beruházások 54 százaléka már japán volt), a japán magántőke és technológia beáramlása azóta is kiemelt szerepet játszik a koreai gazdasági fejlődésben (Szöul évi fizetési mérlege Japánnal, az amerikaitól eltérően, rendszerint deficitese). 1982-ben Cson Du-Hvan akkori elnök például újabb négy milliárd dolláros hitelt kért Japántól (az olimpiai játékok előkészítésére). 1985-re a japán befektetések meghaladták az 1,4 milliárd dollárt (az amerikai 771 millió volt), míg a teljes gazdasági támogatás 1982-ig elérte a 4,4 milliárd dollárt, melyből 1,9 milliárd volt a

¹⁵ u.ott, p.133.

hitel, segély és műszaki támogatás. A normalizációt követő első tíz évben a japán tőke 10%-kal járult hozzá a hazai össztermékhez Dél-Koreában. Japán lett – az USA után – a koreai áruk legnagyobb felvevőpiaca (1986-ban már 5,4 milliárd dollár), egyben a japán termékek jelentős piaca is (10,9 milliárd dollár ugyanazon évben). Szerepet játszott mindebben az is, hogy a 40 év feletti lakosság tudott vagy értett japánul.¹⁶

Gazdaságfejlesztés az elmúlt évtizedekben

A Koreai Köztársaság politikai mozgásterét, gazdasági továbbfejlődését tehát nagymértékben befolyásolja viszonya, kapcsolatainak alakulása az Egyesült Államokkal és Japánnal, de fontos tényező ez a Korea-közi kapcsolatokban is. Ugyanez elmondható ma már Kínáról is, mellyel Dél-Korea 1992-ben vette fel a diplomáciai kapcsolatokat (gazdasági-kereskedelmi forgalmuk napjainkban meghaladja 40 milliárd dollárt).

Az *exportorientált gazdaságfejlesztés* mint a szerkezeti átalakítás, a modernizáció hajtóereje maradt továbbra is az egymást követő ötéves tervek központi feladata, és határozta meg az egyes – régi és új iparágak feladatait, a pénzügyi és a bankpolitikát, a külföldi segélyek és hitelek felhasználását. A második ötéves tervben (1967-1971) ezen kívül előtérbe került az élelmiszer-önellátási program, valamint a szakemberképzés (a vállalatok nagy számban küldték munkásaikat, technikusaikat többhónapos külföldi szakmai gyakorlatra, a középosztálybeli fiatalok mind gyakrabban mentek külföldi, főleg amerikai egyetemekre).

A harmadik ötéves terv éveiben már egyre nagyobb teret nyertek a nehézipari (kohászat, vegyipar, stb.) beruházások, míg a negyedik tervidőszakban kiemelten szerepelt a tudományos-műszaki fejlesztés, kutatások programja (pl. elektronika!), az életszínvonal problémája (a jövedelemelosztás szerkezeti aránytalansága), a fizetési mérleg stabilizációja. Ez a tendencia folytatódott az 1987–1991-es, ötödik ötéves tervben is (tudományos fejlesztés, szociális ellátottság). A hatodik ötéves tervben (1987-1991) minőségileg új vonás a gazdaság területi elhelyezkedésének kiegyensúlyozása (pl. a fővárosi körzet, valamint az ún. Szöul-Puszan tengely mellett a lemaradt délnyugati körzetek fejlesztése), a gazdaság fokozatos liberalizálása (nem utolsósorban az Egyesült Államok és az Európai Közösség pressziójára). A korábbiaknál erőteljesebb nyomatékka szerepel az életszínvonal, a szociális ellátás problémája, jelentősen emelkedtek a munkabérek. Végül, a hatodik ötéves terv (1992-1996) a fő hangsúlyt a tudományos-műszaki kutatások energikus továbbfejlesztésére, a termelés újabb

¹⁶ u.ott, pp.131, 133-134.

szerkezeti modernizációjára helyezi. Ezt szolgálja például Tedok a „tudomány városa” létrehozása is (Szöultól 150 km-re délre), a külföldön dolgozó koreai tudósok, kutatók „hazacsábítása”, privilegizált munka- és létfeltételekkel.¹⁷

A modernizáció mintegy három és fél évtizedét szokás még munka-, tőke- és tudományigényes szakaszokra is osztani, de ezek élesen nem határolhatók el egymástól. S bár az állam szerepe, mint mondtuk, mindvégig, a polgári kormányzásra történt áttérés után is meghatározó maradt, a gazdasági liberalizáció következtében ez egyre inkább fokozatosan, közvetett szabályozás útján érvényesül.

¹⁷ Fendler i.m.: p.41.